

Bogusława Gnela^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0001-7778-2360>

Prawo właściwe dla przysposobienia według polsko-ukraińskiej umowy o pomocy prawnej

Abstract: The subject of the study is the analysis of the conflict of law rules contained in Article 30 of the Agreement between the Republic of Poland and Ukraine on legal assistance and legal relations in civil and criminal matters, made in Kiev on May 24, 1993 (Journal of Laws of 1994, No. 96, item 465) determining the jurisdiction and applicable law for establishing, amending, terminating and canceling the adoption. Before proceeding with this analysis, some differences in the substantive and procedural/technical rules relating to adoption in Polish and Ukrainian law are pointed out. Furthermore, it is emphasized that under Article 30 of the Agreement the institution of *renvoi* plays no part. In the event of multiple Polish and Ukrainian citizenship, the decisive factor becomes the “effective” citizenship. Article 30, on the other hand, offers no solution for stateless persons. Next, the jurisdiction designated by Article 30 sec. 5 sentence 1 of the Agreement (dealing with matters of adoption, as well as the amendment, termination or annulment of the adoption) is analyzed. Subsequently, the author takes up the questions relating to determination of the law applicable to adoption by one person and the joint adoption by spouses. The author contends that the law applicable to the adoption is fixed and so it is not subject to changes. The article assumes that the effects of a full adoption “transform” — on the conflict-of-laws level — into relations between parents and children, and the effects of a partial adoption are governed by the law applicable to the establishment of adoption.

The article shows that the law applicable to its establishment of the adoption is applicable also to the amendment, termination and annulment of adoption. The author further submits that in theory the public policy clause may be used under the Polish-Ukrainian

---

^{a)} Prof. dr hab., Katedra Prawa Cywilnego, Gospodarczego i Prywatnego Międzynarodowego, Instytut Prawa, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Agreement, but in practice this should not occur too often because there are no provisions of the Ukrainian adoption law, the application of which would result in consequences contrary to the fundamental principles of the Polish legal order.

Keywords: Polish-Ukrainian Agreement — intensive citizenship — conflict of law convention rules — law applicable to adoption

1. Wprowadzenie

W polskim systemie prawnym prawo właściwe dla przysposobienia wskazują normy kolizyjne zawarte w ustawie Prawo prywatne międzynarodowe¹ oraz w wielu wiążących Polskę bilateralnych umowach o pomocy prawnej. W stanach faktycznych objętych zakresem tego rodzaju umowy bilateralnej, ratyfikowanej za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie lub uznanej za tak ratyfikowaną (art. 241 ust. 1 Konstytucji)², stosuje się tę umowę (konwencję), a nie ustawę Prawo prywatne międzynarodowe, co wynika z art. 91 ust. 2 Konstytucji³.

Spośród wiążących Polskę umów bilateralnych prawo właściwe dla przysposobienia⁴ regulują umowy zawarte z: Węgrami⁵ (art. 36); państwami byłej Jugosławii⁶ (art. 30), tj. Bośnią i Hercegowiną, Czarnogórą,

¹ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe, t.j. Dz.U. 2015, poz. 1792.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

³ Przepisu art. 91 ust. 2 Konstytucji nie należy interpretować literalnie, normie konwencyjnej przysługuje bowiem pierwszeństwo przed normą ustawową bez względu na to, czy jest z nią zgodna, czy sprzeczna. Por. M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2008, s. 131.

⁴ Sposoby wskazywania prawa właściwego dla przysposobienia na gruncie umów bilateralnych omawiają np. M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 323—325; B. Gnela, *Kolizyjna problematyka przysposobienia w konwencjach międzynarodowych*, w: *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar, Zakamycze, Kraków, 2005, s. 81—87; eadem, *Przysposobienie*, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20C, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015, s. 485—492; J. Gołańczyński, *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H. Beck, Warszawa, 2017, s. 342—344.

⁵ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Węgierską Republiką Ludową o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Budapeszcie dnia 6 marca 1959 r. (Dz.U. 1960, nr 8, poz. 54).

⁶ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 6 lutego 1960 r. (Dz.U. 1963, nr 27, poz. 162 i 163).

Macedonią, Serbią i Słowenią; Bułgarią⁷ (art. 28); Austrią⁸ (art. 30); Francją⁹ (art. 12—14); Kubą¹⁰ (art. 29); Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną¹¹ (art. 21); Czechami i Słowacją¹² (art. 31); Litwą¹³ (art. 31); Wietnamem¹⁴ (art. 30—32); Ukrainą¹⁵ (art. 30); Łotwą¹⁶ (art. 33); Białorusią¹⁷ (art. 32); Rosją¹⁸ (art. 30); Estonią¹⁹ (art. 32) i Rumunią²⁰ (art. 35).

⁷ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Ludową Republiką Bułgarii o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 4 grudnia 1961 r. (Dz.U. 1963, nr 17, poz. 88 i 88 ze zm.).

⁸ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Austrii o wzajemnych stosunkach w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz o dokumentach, podpisana w Wiedniu dnia 11 grudnia 1963 r. (Dz.U. 1974, nr 6, poz. 33 i 35 z uzupełnieniem).

⁹ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Francuską o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego, sporządzona w Warszawie dnia 5 kwietnia 1967 r. (Dz.U. 1969, nr 4, poz. 22).

¹⁰ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Kuby o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Hawanie dnia 18 listopada 1982 r. (Dz.U. 1984, nr 47, poz. 247).

¹¹ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Phenianie dnia 28 września 1986 r. (Dz.U. 1987, nr 24, poz. 135).

¹² Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Czechosłowacką Republiką Socjalistyczną o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 21 grudnia 1987 r. (Dz.U. 1989, nr 39, poz. 210).

¹³ Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzona w Warszawie dnia 26 stycznia 1993 r. (Dz.U. 1994, nr 35, poz. 130).

¹⁴ Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Socjalistyczną Republiką Wietnamu o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, sporządzona w Warszawie dnia 22 marca 1993 r. (Dz.U. 1995, nr 55, poz. 289).

¹⁵ Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych sporządzona w Kijowie dnia 24 maja 1993 r. (Dz.U. 1994, nr 96, poz. 465).

¹⁶ Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Łotewską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzona w Rydze dnia 23 lutego 1994 r. (Dz.U. 1995, nr 110, poz. 534).

¹⁷ Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białorusi o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzona w Mińsku dnia 26 października 1994 r. (Dz.U. 1995, nr 128, poz. 619; sprost. Dz.U. 2015, poz. 1218).

¹⁸ Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych, sporządzona w Warszawie dnia 16 września 1996 r. (Dz.U. 2002, nr 83, poz. 750).

¹⁹ Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Estońską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, pracowniczych i karnych, sporządzona w Tallinie dnia 27 listopada 1998 r. (Dz.U. 2000, nr 5, poz. 49).

²⁰ Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Rumunią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, sporządzona w Bukareszcie dnia 15 maja 1999 r.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza prawa właściwego dla przysposobienia według wyżej wymienionej polsko-ukraińskiej umowy o pomocy prawnej. Ze względu na bestialską napaść Rosji na Ukrainę miliony obywateli ukraińskich opuściło terytorium swojego państwa w ucieczce przed wojną, wielu z nich przebywa na terytorium Polski. Sytuacja faktyczna i prawna obywateli Ukrainy, w tym dzieci²¹, jest bardzo trudna. Nie ulega wątpliwości, że konsekwencje wojny toczącej się na terytorium Ukrainy będą trwały przez lata. Wydaje się zatem, że wymieniona polsko-ukraińska umowa będzie miała coraz większe znaczenie w praktyce, także dla kolizyjnej problematyki przysposobienia.

Przed omówieniem problematyki kolizyjnej warto nadmienić, że Polska jest związana Europejską konwencją o przysposobieniu dzieci, sporządzoną w Strasburgu dnia 24 kwietnia 1967 r.²² Zmieniona wersja tej konwencji została uchwalona przez Radę Europy dnia 27 listopada 2008 r. w Strasburgu, jako Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci (poprawiona)²³, która weszła w życie 1 września 2011 r. Polska nie jest stroną tej zmienionej wersji konwencji, natomiast jest nią Ukraina²⁴, która zgłosiła zastrzeżenie niestosowania jej art. 7 ust. 2²⁵. Ten przepis stwarza państwom członkowskim m.in. możliwość regulacji, że przysposabiającymi mogą być osoby tej samej płci, które są ze sobą w związku małżeńskim lub w zarejestrowanym związku partnerskim²⁶. W myśl poprawionej wersji konwencji strasburskiej prawa krajowe mogą przewidywać, że

---

(Dz.U. 2002, nr 83, poz. 752). Nadal obowiązuje art. 79 Umowy o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisanej w Bukareszcie dnia 25 stycznia 1962 r. (Dz.U. 1962, nr 63, poz. 301).

²¹ *Children from Ukraine — civil judicial cooperation*, https://e-justice.europa.eu/38593/EN/children_from_ukraine__civil_judicial_cooperation; e-justice.europa.eu [Dostęp: 4.05.2022 r.]. Zamieszczone tam zostały informacje przygotowane przez Europejską Sieć Sądową w sprawach cywilnych i handlowych, w związku z inwazją militarną Rosji na Ukrainę i powstającymi pytaniami o sytuację ukraińskich dzieci, które po ewakuacji z Ukrainy znalazły się na terytorium państw należących do Unii Europejskiej. Znajdują się tam opisy systemu ochrony dzieci na Ukrainie oraz apele do rządów państw, do których ewakuowane są dzieci-obywatele Ukrainy w związku ze wspomnianą inwazją Rosji na Ukrainę, o niedopuszczalności prowadzenia działalności w zakresie międzypaństwowej adopcji dzieci-obywateli Ukrainy w warunkach stanu wyjątkowego lub stanu wojennego.

²² Dz.U. 1999, nr 99, poz. 1157 i 1158. Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski dnia 22 września 1996 r.

²³ European convention on the adoption children (revised), Strasbourg, 27.09.2008, Council of Europe Treaty Series — No. 202.

²⁴ Ta konwencja została ratyfikowana przez Ukrainę w dniu 15 lutego 2011 r.

²⁵ Zob. P. Mostowik, *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, Wydawnictwo Jak, Kraków, 2014, s. 185 przyp. 161.

²⁶ B. Gnela, *Przysposobienie*, w: *System...*, T. 20C, s. 481.

przysposabiający wspólnie mogą pozostawać ze sobą tylko w trwałym związku faktycznym, a nie formalnym²⁷.

Wobec ratyfikowania przez Ukrainę poprawionej wersji konwencji strasburskiej ze wspomnianym zastrzeżeniem, art. 211 ust. 3 zd. 2 KRU²⁸ stanowi, że rodzice adopcyjni nie mogą być tej samej płci, a przysposobienie wspólne może być dokonane tylko przez małżonków (art. 211 ust. 4 zd. 1 KRU) lub przez osoby wskazane w art. 211 ust. 5 i 6 KRU, od czego przewidziane są odstępstwa²⁹. Wynika z nich m.in., że przysposobienia wspólne mogą dokonać także mężczyzna i kobieta, którzy nie są w związku małżeńskim, jeżeli „żyją razem jak rodzina”.

Konwencja strasburska (obydwie wersje) zobowiązuje państwa członkowskie do stanowienia prawa adopcyjnego zgodnego z jej postanowieniami. Ratyfikowanie tej konwencji przez Polskę w pierwotnej wersji, a przez Ukrainę w wersji poprawionej powoduje, że polskie i ukraińskie merytoryczne regulacje problematyki przysposobienia jednak różnią się od siebie.

Niektóre różnice w merytorycznej i proceduralno-technicznej regulacji adopcji „międzynarodowej” wynikają z tego, że Polska jest stroną konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzonej w Hadze dnia 29 maja 1993 r.³⁰, a Ukraina nie jest stroną tej konwencji. Wymieniona konwencja stworzyła zabezpieczenia i system współpracy, który gwarantuje dokonanie przysposobienia międzynarodowego w najlepszym interesie dziecka oraz zapewnia uznawanie przysposobień dokonanych zgodnie z tą konwencją. Ta konwencja ma wpływ na procedurę przysposobienia „międzynarodowego” i uznawanie skutków przysposobienia dokonanego w jej trybie w innym państwie-stronie konwencji.

²⁷ P. Mostowik, *Władza rodzicielska...*, s. 186.

²⁸ Kodeks Rodzinny Ukrainy (Сімейн України ий кодекс) z 10 stycznia 2002 r., <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> [Dostęp: 4.05.2022 r.].

²⁹ Według art. 211 KRU przysposabiającymi mogą być małżonkowie oraz osoby wymienione w ust. 5 i 6 niniejszego artykułu. W myśl art. 211 ust. 3 KRU przysposabiającymi nie mogą być osoby tej samej płci. Osoby niepozostające w związku małżeńskim nie mogą przysposobić tego samego dziecka, ale jeżeli takie osoby żyją razem jak rodzina, sąd może wydać orzeczenie o przysposobieniu przez nie dziecka (ust. 4). Jeżeli dziecko ma tylko matkę, nie może zostać przysposobione przez mężczyznę, z którym matka nie pozostaje w związku małżeńskim. Jeżeli dziecko ma tylko ojca, nie może zostać przysposobione przez kobietę, z którą ojciec nie jest w związku małżeńskim. Jeżeli takie osoby stanowią jedną rodzinę, sąd może wydać orzeczenie o przysposobieniu przez nie dziecka (ust. 5). Jeżeli dziecko ma tylko matkę lub tylko ojca, którzy na skutek przysposobienia utracą związek prawny z dzieckiem, przysposabiającym może zostać sam mężczyzna lub sama kobieta (ust. 6).

³⁰ Dz.U. 2000, nr 39, poz. 448 i 449 ze sprost.; Dz.U. 2002, nr 1, poz. 17. Konwencja ta weszła w życie w stosunku do Polski dnia 1 października 1995 r.

Natomiast w prawie wewnętrznym Ukrainy kwestie dotyczące adopcji dzieci w sprawach „z elementem międzynarodowym” regulują przepisy art. 282—287, zamieszczone w Dziale IV KRU oraz w innych aktach³¹. Wynika z nich, że procedura adopcji zagranicznej, w której przysposabiający nie są obywatelami ukraińskimi, jest jednakowa³².

Warto wreszcie nadmienić, że Polska i Ukraina są stronami konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.³³, której art. 20 i 21 dotyczą przysposobienia. W art. 20 konwencji adopcja została wymieniona jako jedna z form opieki zastępczej nad dzieckiem. Natomiast art. 21 konwencji wylicza wymogi, które powinny być spełnione, aby adopcja dziecka związana ze zmianą jego pobytu z dotychczasowego państwa do innego była dokonana w taki sposób, aby dobro dziecka było celem najwyższym³⁴. Ta konwencja wpłynęła na regulację polskiego prawa rodzinnego (art. 114² KRO)³⁵ i ustawowego prawa kolizyjnego³⁶ (uwzględnia jej treść także brzmienie art. 58 *in fine* PrPrywM z 2011 r.), a także na unormowanie adopcji międzynarodowej w prawie ukraińskim, w którym dobro dziecka jest również celem najwyższym.

³¹ Postanowienie Gabinetu Ministrów Ukrainy „O zatwierdzeniu trybu prowadzenia działalności dotyczącej przysposobienia oraz nadzoru nad przestrzeganiem praw przysposobionych dzieci” № 905 z dnia 8 października 2008 r. (Постанова Кабінету Міністрів України № 905 від 8.10.2008 р. „Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей”); Nakaz Ministerstwa Polityki Socjalnej Ukrainy „O trybie i warunkach przyjmowania do celów składania wniosków przez obywateli Ukrainy zamieszkujących poza terytorium Ukrainy oraz cudzoziemców pragnących przysposobić dziecko w Ukrainie” № 445 z dnia 17 listopada 2011 r. (Наказ Міністерства Соціальної Політики України № 445 від 17.11.2011 р. „Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ”); ustawa Ukrainy „O ochronie dzieciństwa” № 2402-III z dnia 26 kwietnia 2001 r. (Закон України „Про охорону дитинства” № 2402-III від 26.04.2001 р.), która zawiera w zasadzie powtórzenie postanowień z Kodeksu Rodzinnego Ukrainy. Według art. 24 ust. 8 tej ustawy: „Przysposobienia dziecka będącego obywatelem Ukrainy przez cudzoziemców dokonuje się, jeśli wyczerpane zostały wszystkie możliwości oddania dziecka pod opiekę, do przysposobienia lub na wychowanie rodzinie obywateli Ukrainy”.

³² D. Dziewaluk, *Polityka oświatowa. Przegląd ekspertyz z wybranych obszarów oświatowych (lata 2008—2018)*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2020, <https://doi.org/10.31268/d.dziewulak.2020.01>. Wybrane zagadnienia prawa adopcyjnego na Białorusi, Litwie i Ukrainie, s. 645.

³³ Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526.

³⁴ Zob. B. Gnela, *Kolizyjna problematyka przysposobienia...*, s. 79—80.

³⁵ Ustawa z dnia 26 lutego 1964 r. — Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359

³⁶ B. Gnela, *Kolizyjna problematyka przysposobienia...*, s. 79—80.

2. Stosowanie norm kolizyjnych konwencji bilateralnych — zagadnienia wybrane

Przed omówieniem prawa właściwego dla nawiązania, zmiany rozwiązania oraz unieważnienia przysposobienia, a także jurysdykcji w tych sprawach (art. 30 umowy polsko-ukraińskiej) warto nadmienić, że w umowach bilateralnych nie stosuje się instytucji odesłania³⁷. Zatem w razie jurysdykcji sądów polskich i wskazania przez art. 30 umowy na właściwość prawa ukraińskiego w sprawach dotyczących przysposobienia normy kolizyjne zawarte w tym przepisie wskażą wprost na ukraińskie prawo materialne, a nie na normy kolizyjne zawarte w ustawie Ukrainy o prawie prywatnym międzynarodowym z dnia 23 czerwca 2005 r.³⁸, wyznaczające prawo właściwe dla przysposobienia³⁹.

Zasadniczą podstawą łącznika norm kolizyjnych zawartych w art. 30 umowy jest obywatelstwo. Jeżeli osoba fizyczna posiada obywatelstwo polskie i ukraińskie, uważa się ją za obywatela tego z tych państw, z którym jest najściślej związana. W przypadku zbiegu polskiego obywatelstwa z obywatelstwem państwa drugiej strony umowy nie preferuje się obywatelstwa polskiego⁴⁰, lecz obywatelstwo „efektywne”⁴¹, a więc tego państwa, z którym osoba fizyczna jest najściślej związana poprzez inne okoliczności (np. poprzez miejsce stałego pobytu na terytorium tego państwa), chyba że dana konwencja (umowa) przewiduje wyraźnie inne rozstrzygnięcie omawianej kwestii.

Pojawia się pytanie, czy w sprawach o przysposobienie ma zastosowanie konwencja polsko-ukraińska, jeżeli przysposabiający lub przysposobiani są bezpaństwowcami zamieszkałymi na terytorium umawiających się stron (Polski lub Ukrainy). Bilateralne konwencje z zakresu prawa

³⁷ Por np. M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa...*, s. 496—497.

³⁸ Закон України „Про міжнародне приватне право” № 2709-IV z dnia 23 czerwca 2005 r., Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 32, ст. 422.

³⁹ Według art. 69 ustawy Ukrainy o p.p.m.: 1. Przysposobienie i jego uchylenie podlegają prawu osobistemu dziecka i prawu osobistemu przysposabiającego. Jeżeli przysposabiającymi są małżonkowie, którzy nie mają wspólnego prawa osobistego, stosuje się prawo określające skutki prawne małżeństwa. 2. Zdolność osoby do bycia przysposabiającym określa prawo osobiste przysposabiającego. 3. Skutki prawne przysposobienia lub jego rozwiązania podlegają prawu osobistemu przysposabiającego. 4. Sprawowanie nadzoru i prowadzenie ewidencji dzieci, przysposobionych zgodnie z postanowieniami niniejszego artykułu, podlega prawu osobistemu dziecka.

⁴⁰ Zob. np. M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa...*, s. 462—463, 647.

⁴¹ M. Pilich, *Zasada obywatelstwa w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia podstawowe*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2015, s. 223.

prywatnego międzynarodowego z zasady nie dotyczą bezpaństwowców zamieszkałych na terytorium umawiających się państw, od czego są wyjątki⁴². Skoro w sprawach dotyczących przysposobienia art. 30 umowy odwołuje się do okoliczności obywatelstwa umawiających się stron lub do miejsca zamieszkania takich obywateli na terytorium jednej z umawiających się stron, to znaczy, że przypadki bezpaństwowości nie są objęte zakresem norm kolizyjnych zawartych w art. 30 umowy.

Kolejny problem dotyczy posiadania przez przysposabiającego lub przysposobianego wielorakiego obywatelstwa polskiego oraz innego niż ukraińskie, a także ukraińskiego oraz innego niż polskie. Jeżeli przysposabiający — obywatel polski — ma także obywatelstwo inne niż ukraińskie, np. francuskie, i zamieszkuje we Francji, a przysposobiany jest obywatelem ukraińskim, to zgodnie z zasadą preferencji obywatelstwa polskiego obowiązującej na gruncie ustawy o obywatelstwie polskim⁴³ uznać należałoby sprawę za objętą zakresem konwencji. Jednakże na gruncie konwencji polsko-ukraińskiej przy wskazywaniu prawa właściwego przy pomocy normy kolizyjnej zawierającej łącznik o podstawie obywatelstwa stosuje się zasadę obywatelstwa efektywnego (intensywnego). Czy w takim razie należy uznać, że sprawa o przysposobienie jest objęta zakresem zastosowania konwencji, czy że nie jest nim objęta?

Drugi przypadek: przysposabiający — obywatel ukraiński — ma także obywatelstwo francuskie i stale przebywa we Francji, przysposobiany jest obywatelem polskim. Czy zgodnie z zasadą obywatelstwa efektywnego (intensywnego) należy uznać przysposabiającego tylko za obywatela francuskiego i odmówić stosowania konwencji polsko-ukraińskiej?

Wydaje się, że należy odróżnić problem ustalenia zakresu terytorialnego obowiązywania konwencji bilateralnej od kwestii stosowania jej norm kolizyjnych w konkretnej sprawie⁴⁴. Do ustalenia zakresu obowiązywania wspomnianej konwencji na terytorium Polski i Ukrainy wystarczy fakt jej podpisania i ratyfikowania przez umawiające się strony. Jeżeli konkretna sprawa prywatna jest związana w jakiś sposób z Polską i Ukrainą, należy zbadać, co jest podstawą łącznika normy kolizyjnej umowy polsko-ukraińskiej, w której zakres wchodzi ta sprawa. Jeżeli jest nią obywatelstwo odniesione do osoby fizycznej o określonym statusie (np. w sprawie o przysposobienie obywatelstwo przysposabiającego), należy odmówić stosowania tej konwencyjnej normy kolizyjnej, jeżeli ta osoba fizyczna posiada obywatelstwo polskie lub ukraińskie, ale także obywatelstwo

⁴² Zob. M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa...*, s. 469.

⁴³ Art. 3 ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, t.j. Dz.U. 2022, poz. 465.

⁴⁴ M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa...*, s. 167.

państwa trzeciego, z którym jest najściślej związana (np. przez stały pobyt). Normy konwencji bilateralnych mają bowiem z reguły charakter dwustronny i niepełny⁴⁵, a zatem mogą wskazywać tylko na właściwość prawa jednego albo obu umawiających się państw, nie mogą wskazywać na właściwość prawa państwa trzeciego. Przy rozstrzygnięciu kwestii prawa właściwego dla przysposobienia w podanej przykładowo sprawie sądy polskie, zgodnie z zasadą obywatelstwa efektywnego, musiałyby zastosować w niej prawo francuskie, które jest prawem państwa trzeciego z punktu widzenia umowy polsko-ukraińskiej, a to jest niedopuszczalne. Natomiast w podanych przykładach posiadania obywatelstwa polskiego i efektywniejszego obywatelstwa francuskiego, albo ukraińskiego i efektywniejszego francuskiego, nie byłoby przeszkód do stosowania umowy polsko-ukraińskiej w sprawie, w której prawo dla niej właściwe wskazuje się w inny sposób, niż przy pomocy łącznika obywatelstwa (np. art. 27 ust. 1 umowy), albo przy pomocy takiego łącznika, ale odniesionego do innej osoby fizycznej posiadającej wielorakie obywatelstwo o efektywnym obywatelstwie polskim lub ukraińskim.

3. Jurysdykcja w sprawach z zakresu przysposobienia

Jurysdykcję w sprawach z zakresu przysposobienia w pierwszym rzędzie wyznacza art. 30 ust. 5 zd. 1 umowy, według którego w sprawach o przysposobienie, zmianę, rozwiązanie i unieważnienie przysposobienia właściwy jest organ tej umawiającej się strony, której obywatelem jest **przysposobiany** „w czasie zgłoszenia wniosku”.

Wydaje się, że pod pojęciem „przysposobiany” w sprawach zmiany, rozwiązania czy unieważnienia przysposobienia należy rozumieć **przysposobionego**. Zatem w sprawach o nawiązanie przysposobienia jurysdykcję wyznacza obywatelstwo **przysposobianego** w czasie złożenia wniosku o przysposobienie, natomiast w sprawach zmiany, rozwiązania czy unieważnienia przysposobienia jurysdykcję wyznacza obywatelstwo przysposobionego „w czasie złożenia wniosku” (pozwu), odpowiednio o zmianę, rozwiązanie lub o unieważnienie przysposobienia, bez względu na to, kto taki wniosek składa. Można jednak bronić odmiennego stanowiska, a mianowicie, że intencją konwencyjnej regulacji jest to, aby wszystkie sprawy związane z już dokonany przysposobieniem rozstrzygał organ tej

---

⁴⁵ Np. ibidem, s. 177.

umawiającej się strony, który orzekł o przysposobieniu⁴⁶. Wydaje się jednak, że pierwsze stanowisko jest trafne, o czym przesądza art. 30 ust. 5 zd. 2 umowy. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli przysposabiany jest obywatelem jednej umawiającej się strony, a ma miejsce zamieszkania na terytorium drugiej umawiającej się strony, gdzie ma miejsce zamieszkania także przysposabiający, właściwy w sprawach wskazanych w art. 30 ust. 5 zd. 1 umowy jest również organ tej umawiającej się strony. Jeżeli zatem przysposabiany jest obywatelem ukraińskim, ale ma miejsce zamieszkania na terytorium Polski, podobnie jak przysposabiający, to w sprawie właściwy jest sąd polski.

Uwzględnianie w regulacji jurysdykcji w sprawach przysposobienia, zawartej w art. 30 ust. 5 umowy, nie tylko obywatelstwa przysposobianego, lecz także jego miejsca zamieszkania i miejsca zamieszkania przysposabiającego na terytorium drugiej umawiającej się strony zasługuje na aprobatę.

Pojęcie „miejsce zamieszkania” w konwencyjnych normach jurysdykcyjnych należy rozumieć tak samo, jak w konwencyjnych normach kolizyjnych wskazujących prawo właściwe, to znaczy w sposób autonomiczny⁴⁷ (w obydwu rodzajach norm chodzi o rozstrzygnięcie „kolizji”). W rozumieniu pojęcia „miejsce zamieszkania” chodzi o fakt „trwałego” przebywania na terytorium określonego państwa, a nie o zamieszkanie „pod wspólnym dachem” czy w określonej miejscowości na terytorium tego państwa.

4. Prawo właściwe dla przysposobienia przez jedną osobę i jego skutków

Zgodnie z art. 30 ust. 1 umowy polsko-ukraińskiej: „Do przysposobienia właściwe jest prawo tej Umawiającej się Strony, której obywatelem jest przysposabiający w czasie zgłoszenia wniosku. Jeżeli przysposabiający jest obywatelem jednej Umawiającej się Strony, a ma miejsce zamieszkania na terytorium drugiej Umawiającej się Strony, właściwe jest prawo tej Umawiającej się Strony”. Ten przepis dotyczy przysposobienia

⁴⁶ Takie stanowisko jest wyrażone w art. 77 pkt 9 ukraińskiej ustawy p.p.m., według którego właściwość sądów Ukrainy jest wyłączna w sprawach dotyczących przysposobienia, które nastąpiło lub dokonuje się na terytorium Ukrainy i być może miało wpływ na treść konwencji.

⁴⁷ Na temat pojęcia zamieszkania w prawie kolizyjnym zob. np. M. Pilich, *Zasada obywatelstwa...*, s. 231 i n., szczególnie s. 240.

dokonywanego przez jedną osobę, wobec odrębnego uregulowania prawa właściwego dla przysposobienia dokonywanego przez małżonków (art. 30 ust. 3 umowy).

Użycie w normie kolizyjnej zawartej w art. 30 ust. 1 zd. 1 umowy subokreślnika temporalnego „w czasie zgłoszenia wniosku” oznacza po pierwsze, że zmiana obywatelstwa, które „w czasie” zgłoszenia wniosku miał przysposabiający, na inne obywatelstwo przed zapadnięciem orzeczenia o przysposobieniu nie ma wpływu na wyznaczenie prawa właściwego dla przysposobienia, a po drugie — że statut przysposobienia jest stały. Czyli wszystkie kwestie związane z nawiązaniem przysposobienia (zob. jednak art. 30 ust. 2 umowy) i jego funkcjonowaniem podlegają prawu ojczystemu przysposabiającego „z czasu złożenia wniosku”, chyba że wchodzące w grę normy kolizyjne stanowią inaczej.

Należy zaznaczyć, że znane prawu polskiemu przysposobienie pełne i jego postać nazywana przysposobieniem całkowitym⁴⁸, a także występujące w prawie ukraińskim przysposobienie pełne⁴⁹ wywołują skutki prawne, które na gruncie prawa prywatnego międzynarodowego wchodzą w zakres normy kolizyjnej wskazującej prawo właściwe dla stosunków między rodzicami a dziećmi⁵⁰.

Natomiast w przypadku przysposobienia niepełnego wiadomo, że chodzi o relacje między przysposabiającym a przysposobionym, zatem będą one podlegały prawu wskazanemu przez art. 30 ust. 1 zd. 1 umowy, czyli prawu ojczystemu przysposabiającego z chwili złożenia wniosku o przysposobienie, chyba że wchodząca w grę norma kolizyjna stanowi inaczej.

Jednakże nawiązanie przysposobienia nie podlega prawu ojczystemu przysposabiającego z chwili złożenia wniosku o przysposobienie, jeżeli ma on miejsce zamieszkania na terytorium drugiej umawiającej się strony. Wówczas do nawiązania przysposobienia stosuje się prawo tej drugiej strony, czyli prawo miejsca zamieszkania przysposabiającego z chwili złożenia wniosku o przysposobienie (art. 30 ust. 1 zd. 2 umowy). To uwzględnianie miejsca zamieszkania jako podstawy łącznika normy kolizyjnej wskazującej prawo właściwe dla przysposobienia przez jedną osobę zasługuje na

⁴⁸ Zob. np. T. Smoczyński, M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, C.H. Beck, Warszawa, 2020, s. 319—324. Przysposobienie pełne reguluje art. 121 KRO, do jego specyficznej postaci odnoszą się art. 1191 KRO, art. 1241 KRO oraz art. 1251 KRO. Ta postać charakteryzuje się przede wszystkim niedopuszczalnością ustalenia pochodzenia przysposobionego oraz nierozwiązywalnością przysposobienia i jest nazywana w literaturze przysposobieniem całkowitym lub anonimowym. Przysposobienie niepełne reguluje art. 124 KRO.

⁴⁹ To przysposobienie tworzy stosunki takie jak między rodzicami a dziećmi (art. 232 KRU), a kwestie zachowania tajemnicy przysposobienia regulują art. 226—228 KRU.

⁵⁰ Analiza prawa właściwego dla stosunków między rodzicami a dziećmi nie jest przedmiotem niniejszego opracowania.

aprobate. Z tak wskazanym prawem sprawa o nawiązanie przysposobienia jest bowiem ściślej związana, niż z prawem państwa, którego obywatelem jest przysposabiający, ale nie ma miejsca zamieszkania na jego terytorium. Jak już wyżej wspomniano, pojęcie „miejsce zamieszkania” na gruncie konwencyjnym należy rozumieć autonomicznie. Trafny jest pogląd, że konwencyjne rozumienie miejsca zamieszkania zbliża to pojęcie do pojęcia miejsca zwykłego pobytu⁵¹.

W obydwu przypadkach wskazywania prawa właściwego dla przysposobienia przy pomocy łącznika o podstawie obywatelstwa lub miejsca zamieszkania przysposabiającego (art. 30 ust. 1 zd. 1 i zd. 2 umowy) stosuje się art. 30 ust. 2 umowy, w myśl którego „Do przysposobienia stosuje się **także** prawo tej Umawiającej się Strony, której obywatelem jest przysposabiany w zakresie jego zgody, zgody jego przedstawiciela ustawowego, zezwolenia właściwego organu państwowego oraz ograniczeń przysposobienia z powodu zmiany miejsca zamieszkania przysposabianego na miejsce zamieszkania w innym państwie”, chyba że art. 30 ust. 2 umowy wskazałby na prawo właściwe według art. 30 ust. 1 lub ust. 2 umowy.

Problem stosowania prawa ojczystego przysposabianego do wskazanych wyżej kwestii przy nawiązaniu przysposobienia, do którego właściwe jest prawo ojczyste przysposabiającego, był i jest sporny na gruncie polskich ustaw prawa prywatnego międzynarodowego⁵². W wypowiedziach dotyczących umów bilateralnych zawierających takie rozwiązanie, jak w art. 30 ust. 2 umowy polsko-ukraińskiej, twierdzi się, że prawo ojczyste przysposabianego „powinno być brane pod uwagę”⁵³. Trafny wydaje się pogląd, że do zgód wymienionych w art. 30 ust. 2 umowy stosuje się prawo przysposabiającego lub przysposobionego w zależności od tego, które z nich jest prawem „dalej idącym” w ochronie przysposabianego. Tak np. według art. 218 KRU do przysposobienia dziecka potrzebna jest jego zgoda, jeśli jego wiek i stopień rozwoju na to pozwalają. Zgoda dziecka na przysposobienie powinna być wyrażona w formie odpowiedniej do jego wieku i stanu zdrowia. Dziecko powinno zostać poinformowane o skutkach prawnych przysposobienia. Przepisy przewidują, że przysposobienie następuje bez zgody dziecka, jeżeli ze względu na wiek lub stan zdrowia nie jest ono

⁵¹ Np. M. Czapelak, *Umowa międzynarodowa...*, s. 483—484.

⁵² Por. M. Pazdan, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 516—517; B. Gnela, *Prawo właściwe dla przysposobienia według nowej ustawy — Prawo prywatne międzynarodowe*, w: *Współczesne wyzwania prawa prywatnego międzynarodowego*, red. nauk. J. Poczobut, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2013, s. 111 oraz literatura tam cytowana; eadem, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. nauk. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 889—890.

⁵³ M. Pazdan, *Prawo...*, s. 323; J. Gołaczyński, *Prawo...*, s. 342—343.

zdolne pojąć istoty przysposobienia. Zgoda dziecka nie jest wymagana, jeżeli mieszka ono w rodzinie przysposabiających i uważa ich za swoich rodziców.

Prawo polskie przewiduje podobne rozwiązania. W myśl art. 118 § 1 KRO do przysposobienia potrzebna jest zgoda przysposobianego, który ukończył lat 13. W myśl § 2 tego przepisu sąd opiekuńczy powinien wysłuchać przysposobianego, który nie ukończył lat 13, jeżeli może on pojąć znaczenie przysposobienia. Z kolei art. 118 § 3 KRO stanowi, że sąd opiekuńczy może wyjątkowo orzec przysposobienie bez żądania zgody przysposobianego lub bez jego wysłuchania, jeżeli nie jest on zdolny do wyrażenia zgody lub jeżeli z oceny stosunku między przysposabiającym a przysposobianym wynika, że uważa się on za dziecko przysposabiającego, a żądanie zgody lub wysłuchanie byłoby sprzeczne z dobrem przysposobianego.

W związku z powyższym w konkretnej sprawie przysposobienia obywatela polskiego przez obywatela ukraińskiego do wymogu zgody przysposobianego w wieku np. 11 lat należy zastosować prawo ukraińskie, jeżeli stopień rozwoju dziecka na to pozwala. W takiej sytuacji według prawa polskiego sąd opiekuńczy powinien tylko wysłuchać 11-letniego przysposobianego, a zatem w podanym przykładzie prawo ukraińskie jest „dalej idące” w ochronie przysposobianego, wobec tego to prawo powinno być stosowane w kwestii jego zgody na przysposobienie.

Takie samo rozstrzygnięcie kompetencji powinno dotyczyć zgody przedstawiciela ustawowego. Wydaje się, że pod pojęciem „przedstawiciel ustawowy” należy rozumieć zgody wszystkich osób, poza przysposobianym, które są wymagane w konkretnej sprawie o przysposobienie przez prawo materialne przysposabiającego i przysposobianego. Na gruncie konwencji nie chodzi zatem tylko o zgodę przedstawicieli ustawowych w rozumieniu materialnego prawa polskiego i ukraińskiego⁵⁴.

Z kolei do zezwolenia (zgody) właściwego organu publicznego (państwowego) na przysposobienie występujące po stronie przysposabiającego stosuje się prawo państwa, którego jest on obywatelem, natomiast do zezwolenia występującego po stronie przysposobianego stosuje się prawo państwa, którego obywatelem jest tenże przysposobiany. Zezwolenie jest kwestią z zakresu prawa publicznego, a zatem prawo ojczyste przysposabiającego jest właściwe do oceny, czy może on dokonać przysposobienia cudzoziemca bez zezwolenia lub za zezwoleniem właściwego

---

⁵⁴ Według prawa ukraińskiego do przysposobienia dziecka wymagana jest, w zależności od jego sytuacji prawnej, między innymi zgoda jego rodziców (art. 217 KRU) lub zgoda opiekuna, albo kuratora bądź placówki opiekuńczej (art. 221 KRU), lub zgoda zakładu opieki zdrowotnej albo wychowawczej (art. 22 KRU).

organu, a prawo ojczyste przysposobianego do oceny, czy może on być przysposobiony przez cudzoziemca bez zezwolenia lub tylko za zezwoleniem właściwego organu państwowego (publicznego). Przy stosowaniu norm umowy polsko-ukraińskiej stwierdzić należy, że w omawianej kwestii prawo polskie i prawo ukraińskie nie przewidują zezwolenia na przysposobienie cudzoziemca przez własnego obywatela, natomiast tylko prawo ukraińskie przewiduje zezwolenie na przysposobienie dziecka będącego obywatelem ukraińskim przez cudzoziemca. Według art. 282 KRU, dotyczącego przysposobienia dziecka będącego obywatelem Ukrainy i zamieszkałego poza Ukrainą, jeżeli rodzic adopcyjny nie jest obywatelem Ukrainy, adopcja dziecka będącego obywatelem Ukrainy **wymaga zgody centralnego organu wykonawczego realizującego politykę państwa w zakresie adopcji i ochrony praw dziecka**. Przeprowadzenie przez cudzoziemca dziecka będącego obywatelem Ukrainy, dokonane za pośrednictwem właściwych organów państwa, w którym dziecko przebywa, jest ważne pod warunkiem uzyskania uprzedniej zgody centralnego organu wykonawczego realizującego politykę państwa w sprawie adopcji i ochrony dzieci.

Warto nadmienić, że zgodnie z art. 283 ust. 4 KRU przysposobienie przez cudzoziemca dziecka będącego obywatelem Ukrainy i zamieszkałego na jej terytorium także wymaga zgody centralnego organu wykonawczego realizującego politykę państwa w zakresie adopcji i ochrony praw dziecka.

Jeżeli chodzi o ograniczenia w nawiązaniu przysposobienia „z powodu zmiany miejsca zamieszkania przysposobianego na miejsce zamieszkania w innym państwie”, o którym mowa w art. 30 ust. 2 umowy, to należy zaznaczyć, że muszą być one brane pod uwagę tylko w przypadku przysposobienia dziecka (prawo ukraińskie przewiduje także przysposobienie osoby pełnoletniej — art. 208 KRU) oraz w sprawie, w której dziecko w związku z przysposobieniem zmieni dotychczasowe miejsce zamieszkania na miejsce zamieszkania na terytorium drugiej umawiającej się strony. Jeżeli zatem obywatel polski dokonuje przysposobienia obywatela ukraińskiego mającego miejsce zamieszkania w Polsce albo obywatel ukraiński przysposabia dziecko będące obywatelem polskim zamieszkałym na terytorium Ukrainy, to wspomniane ograniczenia nie wchodzi w grę.

5. Prawo właściwe dla przysposobienia wspólnego przez małżonków i jego skutków

Prawo właściwe dla przysposobienia wspólnego przez małżonków wskazuje art. 30 ust. 3 umowy polsko-ukraińskiej. Według normy zawartej w tym przepisie, jeżeli jeden z małżonków ma obywatelstwo polskie, a drugi obywatelstwo ukraińskie, przysposobienie wspólne przez małżonków może nastąpić tylko wtedy, gdy spełnione są wymogi obu tych praw. Twierdzi się, że te prawa stosuje się kumulatywnie⁵⁵. Jak już wspomniano, między polskim i ukraińskim prawem adopcyjnym są duże podobieństwa, ale występują także różnice. W tej sytuacji spełnienie wszystkich wymogów przysposobienia przewidzianych w prawach adopcyjnych obydwu tych państw może być trudne. Dlatego na aprobatę zasługuje brzmienie art. 30 ust. 3 zd. 2 umowy. Wynika z niego, że jeżeli małżonkowie, z których jeden jest obywatelem polskim, a drugi ukraińskim, mają miejsce zamieszkania na terytorium Polski, wówczas właściwe dla przysposobienia wspólnego jest prawo polskie, a jeżeli mają miejsce zamieszkania na terytorium Ukrainy, wtedy właściwe dla takiego przysposobienia jest prawo ukraińskie. Tu również nie chodzi o „zamieszkanie pod jednym dachem” czy w jednej miejscowości, lecz o zamieszkanie na terytorium tego samego państwa będącego stroną umowy polsko-ukraińskiej.

Pojawia się pytanie: czy art. 30 ust. 2 umowy ma także zastosowanie w przypadku przysposobienia przez małżonków, dla którego prawo właściwe wskazuje art. 30 ust. 3 umowy? Wydaje się, że tylko w przypadku, w którym prawem właściwym dla przysposobienia przez małżonków nie jest jednocześnie prawo ojczyste przysposobianego. Wobec braku wyraźnego przesądzenia tej kwestii na gruncie umowy polsko-ukraińskiej należy przychylić się do interpretacji, że stosowanie także prawa ojczystego przysposobianego, jako prawa dalej idącego w jego ochronie, do kwestii zgód wskazanych w art. 30 ust. 2 umowy powinno mieć miejsce zawsze, gdy prawem właściwym dla nawiązania przysposobienia przez małżonków jest prawo jednej umawiającej się strony, a prawem ojczystym przysposobianego jest prawo drugiej umawiającej się strony. Oczywiście chodzi o właściwość prawa polskiego i ukraińskiego.

Uwagi dotyczące zezwolenia organu państwowego i ograniczeń związanych z przysposobieniem dziecka, które powoduje zmianę jego miejsca zamieszkania na terytorium jednej umawiającej się strony na miejsce

⁵⁵ Np. M. Pazdan, *Przysposobienie*, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz...*, 2018, s. 522; K. Bagan-Kurluta, *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Temida 2, Białystok, 2009, s. 181; B. Gnela, *Przysposobienie*, w: *System...*, T. 20C, s. 490.

zamieszkania na terytorium państwa będącego drugą stroną umowy, przedstawione przy omawianiu przysposobienia dokonywanego przez jedną osobę, są aktualne także na gruncie przysposobienia wspólnego przez małżonków.

Norma kolizyjna zawarta w art. 30 ust. 3 umowy nie zawiera jednak subokreślnika temporalnego. Wydawałoby się zatem, że statut przysposobienia wspólnego jest zmienny. Jednak taka interpretacja budzi wątpliwości. Wiadomo bowiem, że pod uwagę przy orzekaniu o przysposobieniu należy wziąć fakt występowania obywatelstw (lub miejsca zamieszkania na terytorium jednej z umawiających się stron) w chwili złożenia wniosku o przysposobienie. Poza wykładnią literalną nie ma innych argumentów uzasadniających stanowisko, że w razie przysposobienia przez małżonków statut przysposobienia jest zmienny. Skoro statut przysposobienia dokonanego przez jedną osobę jest stały, to również statut przysposobienia wspólnego powinien mieć taki sam charakter. Wykładnia literalna nie może prowadzić do skutków trudnych do przyjęcia, a mianowicie do różnicowania tych statutów w zależności od tego, czy przysposabia jedna osoba, czy wspólnie małżonkowie. Zasada, że do związków o charakterze trwałym właściwy jest statut zmienny, jest dyskusyjna, szczególnie na gruncie konwencji bilateralnych. Ewentualna zmiana statutu przysposobienia w omawianej umowie polsko-ukraińskiej mogłaby prowadzić do zmiany stosowania prawa jednej umawiającej się strony na prawo drugiej umawiającej się strony, w innych przypadkach ta bilateralna umowa nie miałaby zastosowania. Zatem statut przysposobienia niepełnego jest stały, a przysposobienie pełne nierozwiązywalne wchodzi w zakres normy właściwej dla „stosunków między rodzicami a dziećmi” i podlega prawu wskazanemu dla tych stosunków.

Skutki przysposobienia wspólnego pełnego podlegają zatem prawu właściwemu dla stosunków między rodzicami a dziećmi, analogicznie jak przy przysposobieniu pełnym dokonanym przez jedną osobę. Jednakże podkreślić należy, że kwestia ustalenia, czy dla tych stosunków właściwa jest norma kolizyjna umowy polsko-ukraińskiej, czy też norma kolizyjna innego aktu prawnego, nie jest przedmiotem omówienia w niniejszym opracowaniu. Natomiast skutki przysposobienia wspólnego niepełnego podlegają prawu właściwemu dla przysposobienia lub innej wchodzącej w grę normie kolizyjnej, podobnie jak skutki przysposobienia niepełnego dokonane przez jedną osobę.

6. Prawo właściwe dla zmiany, rozwiązania i unieważnienia przysposobienia

Normy zawarte w art. 30 ust. 1—3 umowy polsko-ukraińskiej stosuje się odpowiednio do zmiany, rozwiązania i unieważnienia przysposobienia z mocy art. 30 ust. 4 tej umowy.

Wydaje się, że „odpowiednie” stosowanie art. 30 ust. 1—3 umowy polsko-ukraińskiej do **zmiany** przysposobienia oznacza, że do tej zmiany stosuje się odpowiednio: art. 30 ust. 1 w przypadku przysposobienia pojedynczego, art. 30 ust. 3 do zmiany przysposobienia wspólnego, a w obydwu przypadkach uwzględnia się art. 30 ust. 2, mając na uwadze fakt, że przysposobienie jest już dokonane.

Odpowiednie stosowanie do **rozwiązania** przysposobienia prawa właściwego dla nawiązania przysposobienia następuje w analogiczny sposób, jak do zmiany przysposobienia. Prawo wskazane w art. 30 ust. 1 lub 3 umowy przesądza, czy przysposobienie jest rozwiązywalne, natomiast art. 30 ust. 2 umowy — czy na rozwiązanie przysposobienia potrzebne są zgody i zezwolenia występujące po stronie przysposobionego. Tak wskazane prawo decyduje także o skutkach rozwiązania przysposobienia.

Podobnie wygląda problem ustalenia prawa właściwego dla **unieważnienia** przysposobienia i jego skutków z tym zastrzeżeniem, że odpowiednio stosowane normy zawarte w art. 30 ust. 1—3 umowy wskażą w tej sprawie jako właściwe prawo ukraińskie⁵⁶. Polskie prawo adopcyjne nie zna bowiem instytucji nieważności ani unieważnienia przysposobienia. Sądy polskie stosujące prawo polskie nie mogą ustalać ani orzekać o nieważności przysposobienia. Jeżeli jednak mają jurysdykcję w sprawie, w której właściwe jest prawo ukraińskie, mogą orzec o nieważności przysposobienia na podstawie tego prawa⁵⁷.

Wobec powyższego można stwierdzić, że na gruncie umowy polsko-ukraińskiej dla zmiany, rozwiązania i unieważnienia przysposobienia oraz dla skutków zastosowania tych instytucji prawnych właściwe jest prawo, na podstawie którego przysposobienie zostało orzeczone. Umowa polsko-ukraińska ma zastosowanie tylko wówczas, gdy tym prawem jest prawo polskie lub ukraińskie.

⁵⁶ Problem nieważności oraz unieważnienia przysposobienia, a także skutki prawne tych zdarzeń regulują art. 236—242 KRU.

⁵⁷ Por. K. Sznajder-Peroń, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2014, s. 532.

7. Problem stosowania klauzuli porządku publicznego w sprawach dotyczących przysposobienia na gruncie umowy polsko-ukraińskiej

Pozostaje rozważyć, czy wskazania norm kolizyjnych umowy polsko-ukraińskiej dotyczących przysposobienia mogą być modyfikowane przez klauzulę porządku publicznego. Chodzi np. o przypadki przysposobienia pełnoletniego oraz o przysposobienie wspólne przez mężczyznę i kobietę niepozostających ze sobą w związku małżeńskim, lecz „żyjących razem jak rodzina” w sprawach, w których właściwe jest prawo ukraińskie. To prawo dopuszcza bowiem przysposobienie osoby pełnoletniej oraz przysposobienie wspólne przez określone wyżej osoby niebędące małżeństwem. Wydaje się, że pomimo faktu, iż stosowanie klauzuli porządku publicznego na gruncie konwencji międzynarodowych jest dopuszczalne, nawet gdyby tej klauzuli nie przewidywały⁵⁸, to na gruncie konwencji polsko-ukraińskiej w praktyce jej stosowanie raczej nie będzie miało miejsca. Zgodnie z utrwalonym już poglądem przysposobienie osoby pełnoletniej nie wywołuje skutków sprzecznych z podstawowymi zasadami polskiego porządku prawnego⁵⁹, a pojęcie rodziny, chociaż budzi spory, nie jest już w tym porządku prawnym związane wyłącznie z małżeństwem. Inne, podobne do małżeństwa związki nieformalne też tworzą rodzinę. Związki nieformalne mogą tworzyć więzi trwalsze niż te wynikające z małżeństwa, albowiem opierają się na chęci wspólnego życia bez formalnej podstawy prawnej⁶⁰. Polskiemu ustawodawcy i polskim sądom wolno bronić przy pomocy klauzuli porządku publicznego tradycyjnych wartości także na gruncie kolizyjnej problematyki przysposobienia, chyba że w społeczeństwie dokonały się zmiany świadczące o odchodzeniu od tych tradycyjnych wartości⁶¹. Takie zmiany się dokonały — więzi rodzinne tworzone przez konkubinat, nieformalny związek mężczyzny i kobiety, występują bowiem często w naszym społeczeństwie i są akceptowane, należy zatem także na gruncie kolizyjnej problematyki przysposobienia wspólnego, dla którego właściwe jest prawo obce, uznawać je za niewywołujące skutków uzasadniających ingerencję klauzuli porządku publicznego. Wobec powyższego orzeczenie wspólnego przysposobienia dziecka-obywatela polskiego przez

⁵⁸ Np. M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa...*, s. 507; M. Zachariasiewicz, *Klauzula porządku publicznego jako instrument ochrony materialnoprawnych interesów i wartości fori*, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 21—22.

⁵⁹ Zob. B. Gnela, *Przysposobienie*, w: *System...*, T. 20C, s. 439—440.

⁶⁰ B. Bagan-Kurluta, *Przysposobienie...*, s. 410.

⁶¹ B. Gnela, *Przysposobienie*, w: *System...*, T. 20C, s. 420.

mężczyznę i kobietę posiadających obywatelstwo ukraińskie i żyjących ze sobą w konkubinacie „jak rodzina” nie wywołuje skutków sprzecznych z podstawowymi zasadami polskiego porządku publicznego.

8. Wnioski

Normy kolizyjne umowy polsko-ukraińskiej w sprawach dotyczących przysposobienia wskazują wprost na właściwość polskiego lub/i ukraińskiego prawa merytorycznego. Podstawą łącznika tych norm jest obywatelstwo, a w razie wielorakiego obywatelstwa polskiego i ukraińskiego przysposabiającego lub przysposabianego pod uwagę brane jest obywatelstwo tego z tych państw, z którym wymienione podmioty są ściślej związane. W sprawach dotyczących przysposobienia umowa (konwencja bilateralna) nie ma zastosowania do bezpaństwowców, a jej normy kolizyjne mogą wskazywać tylko na właściwość prawa umawiających się państw. Na gruncie kolizyjnym da się zidentyfikować statut przysposobienia niepełnego, który jest stały. Natomiast orzeczone (nawiązane) przysposobienie pełne tworzy stosunki takie jak między rodzicami a dziećmi, które na gruncie kolizyjnym podlegają prawu właściwemu dla tych stosunków, ale ustalenie wchodzącej w grę normy kolizyjnej wskazującej prawo dla nich właściwe nie jest przedmiotem niniejszego opracowania. Dla zmiany, rozwiązania i unieważnienia przysposobienia oraz dla skutków zastosowania tych instytucji prawnych właściwe jest prawo, na podstawie którego przysposobienie zostało orzeczone. Umowa polsko-ukraińska ma zastosowanie tylko wówczas, gdy tym prawem jest prawo polskie lub ukraińskie.

Bibliografia

- Bagan-Kurluta K., *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Temida 2, Białystok, 2009.
- Czepelak M., *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2008.
- Dziewaluk D., *Polityka oświatowa. Przegląd ekspertyz z wybranych obszarów oświatowych (lata 2008—2018)*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2020, <https://doi.org/10.31268/d.dziewulak.2020.01>.

- Gnela B., *Kolizyjna problematyka przysposobienia w konwencjach międzynarodowych*, w: *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar, Zakamycze, Kraków, 2005.
- Gnela B., *Prawo właściwe dla przysposobienia według nowej ustawy — Prawo prywatne międzynarodowe*, w: *Współczesne wyzwania prawa prywatnego międzynarodowego*, red. nauk. J. Poczobut, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2013.
- Gnela B., w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. nauk. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017.
- Gnela B., *Przysposobienie*, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20C, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015.
- Gołaczyński J., *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H. Beck, Warszawa, 2017.
- Mostowik P., *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, Wydawnictwo Jak, Kraków, 2014.
- Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017.
- Pazdan M., w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Pilich M., *Zasada obywatelstwa w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia podstawowe*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2015.
- Smyczyński T., Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, C.H. Beck, Warszawa, 2020.
- Sznajder-Peron K., w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2014.
- Zachariasiewicz M., *Klauzula porządku publicznego jako instrument ochrony materialnoprawnych interesów i wartości fori*, C.H. Beck, Warszawa, 2018.